

מחווון לשאלון בהיסטוריה, לימודי בחירה, קיץ תש"ף מס' 022381

הנחיות כלליות:

- * במחווון הניתן להלן מובאות הנחיות למעריכים של הבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווון לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות. לכן אם תלמיד משיב תשובה שאינה במחווון ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק בספרים, ואם יש צורך – להתייעץ עם מעריך בכיר.
- * המחווון נועד בעיקר לקביעת מסגרת בנוגע למספר הרכיבים הנדרש בכל סעיף כדי לזכות את התלמיד במלוא הנקודות (כמובן, על פי טיב התשובה).
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות אך לא הפריד בין מטלות שונות, כפי שנדרש בשאלה, אלא כרך אותן זו בזו – יש לקבל את התשובה, ואין להפחית לו נקודות.
- * ההנחיות במחווון מנוסחות בלשון זכר, ומכוונות למעריכים ולמעריכות כאחד.

תזכורת: הגדרות למטלות בבחינה

- * **הצג/תאר** – הצגה/תיאור של התופעה, הפעולה, האירוע, התהליך הנדרשים בשאלה, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם או את התוצאות/השפעות שלהם. זהו מעין "צילום תמונת מצב" (מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום).
- * **הסבר** – הבהרה, פירוש של העניין המבוקש; סיבות/גורמים שהביאו לתהליך/לפעולה/לאירוע; תוצאות/השפעות של העניין המבוקש.
- * **השווה** – יש להשוות בין שני עניינים מבוקשים על פי קריטריונים, ולהבהיר את הדומה ואת השונה בכל אחד מן הקריטריונים שהוצעו.
- * **הדגם** – הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש (יש לתת דוגמה מפורטת, ואין להסתפק בהכללה).

**נושא 1 — הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם השנייה,
והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948-1967**

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 1-2.

1. תהליכי שינוי בארצות האסלאם

- א.** על פי הקטע, הסבר את הגורמים לעליית היהודים מארצות האסלאם לארץ ישראל
- התעוררות התנועות הלאומיות בארצות האסלאם ועליית כוחן השפיעו על היחס כלפי המיעוטים, וביניהם היהודים, שחיו בארצות אלה והיו בלתי רצויים בהן.
 - בארצות שבהן היה שלטון קולוניאלי התפתחה עוינות כלפי היהודים בעקבות תהליך הדה־קולוניזציה וזיהוי היהודים כמשתפי פעולה עם השלטון הזר ועם מדינותיו.
 - הסכסוך הערבי-יהודי בארץ-ישראל והתחזקות התעמולה של חאג' אמין אל-חוסייני ותומכיו התסיסו את דעת הקהל בעולם המוסלמי נגד הציונות וערערו את היחסים בין התושבים היהודים למוסלמים בארצות האסלאם.
- הצג גורם נוסף אחד לעלייה זו**
- שינוי ביחס של המוסדות הציוניים כלפי יהודי ארצות האסלאם: תפיסת הרזרבוואר. המוסדות הציוניים הגבירו את מעורבותם בפעולות הציוניות ועודדו את העלייה מארצות האסלאם — הפניית משאבים ופעולות של שליחי עלייה.
 - הזדהות היהודים במהלך מלחמת העולם השנייה עם בעלות הברית והסיוע שנתנו להן, ומנגד הזדהות המוסלמים עם מדינות הציר, החרیفו את היחסים בין מוסלמים ליהודים עד כדי פגיעה ביהודים. הידרדרות הביטחון האישי חיזקה את שאיפת היהודים לצאת מן המדינה.
 - הקמת מדינת ישראל ופתיחת שעריה לעלייה.
 - מלחמת העצמאות הגבירה מצד אחד את הזדהות המוסלמים עם הפלסטינים ואת איבתם כלפי היהודים, ומצד אחר עוררה אצל היהודים גאווה, הזדהות ורצון להשתייך למדינה שקמה.
- ראה פירוט: סעדון, במחתרת מארצות האסלאם, עמ' 15, 26-36, 77; סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 14-16.
- ב.** הצג את השינוי שחל בזמן מלחמת העולם השנייה בעמדה של ההנהגה הציונית בנוגע לעליית יהודים מארצות האסלאם לפני המלחמה לא השקיעו מאמצים רבים להעלות לארץ-ישראל את יהודי ארצות האסלאם. במהלך המלחמה החלו להתייחס ליהודים אלה בתור "רזרבוואר" — ולהשקיע מאמצים בארגון העלייה.
- הסבר שני גורמים לשינוי זה**
- קושי להעלות את היהודים מאירופה בגלל המלחמה, ורצון להמשיך להעלות יהודים לארץ-ישראל.
 - שינוי לרעה במצב של יהודי ארצות האסלאם בגלל הלאומיות הערבית.
- ראה פירוט: סעדון, במחתרת, עמ' 33-36.

2. יהודי עירק בשנות הארבעים**א. מהו ה"פרהוד"?**

- פרעות שנערכו ביהודי בגדד בחג השבועות תש"א.
 - לאחר מיגור המהפכה הלאומנית של ראשיד עלי אלכילאני, לפני שהכוחות הבריטיים הספיקו להיכנס לבגדד, פרץ המון רב אל בתי היהודים ואל עסקיהם.
 - יותר מ-170 יהודים נרצחו, מאות נפצעו, נגרם הרס רב למבנים ונבזז רכוש יהודי.
- הסבר את השפעתו על יהודי עירק
- אובדן האמון בשלטונות הבריטיים. ערעור תחושת הביטחון של יהודי עירק. חידוש הקשרים בין יהודי עירק לארץ-ישראל. האירועים שמו קץ לניסיון של יהודי עירק להשתלב בחברה העירקית.
- הצג שתיים מדרכי ההתמודדות של היהודים עם האירוע ותוצאותיו
- הנוער חיפש דרך להגן על עצמו ולמצוא פתרון ליהודים, לכן הוקם "נוער ההצלה".
 - ה"פרהוד" שם קץ לניסיון של יהודים להשתלב בחברה הלאומית העירקית, והם פנו אל הציונות, אל הקומוניזם וניסו להגר מעירק.
 - משבר חריף בהנהגה של יהודי עירק — נחשף כישלון האוריינטציה הפוליטית של ההנהגה — ההנהגה נקטה מדיניות של ריסון ואי-התבלטות, במקום לדאוג לאינטרסים של יהודי עירק.
- ראה פירוט: סעדון, במחותרת מארצות האסלאם, עמ' 77.
- ב. הסבר שניים מן הגורמים שהביאו להקמת ארגון "ההגנה" בעירק**
- הנוער התחיל להתארגן בעצמו בענייני הגנה והצלה.
 - חשש מפני חוסר הארגון של "נוער ההצלה" שהוקם ביוזמה מקומית.
 - השליחים שהגיעו מארץ-ישראל ראו בהקמת הארגון שלב בהכנת הצעירים לעלייה.
 - פינוי הצבא הבריטי מעירק לקראת תום מלחמת העולם השנייה עורר מחדש את הצורך בארגון הגנה, משום שהיהודים לא סמכו עוד על השלטון המקומי והמצב המתוח הגביר את החשש מפרעות.
 - חשש מהתגברות השפעת האצ"ל על יהודי עירק.
- הצג שני קשיים של הארגון בזמן מלחמת העולם השנייה
- הפיזור הגאוגרפי של היהודים הקשה על הכנת תוכנית הגנה כוללת.
 - קושי בהשגת כלי נשק בעירק ובהבאת נשק מארץ-ישראל.
 - בעיית אחסון של הנשק — האם לפזר או לאחסן במרוכז.
 - מחסור בתקציב למימון הפעילות.
 - הבדלים בין השליחים ובין יהודי המקום בנוגע לתפיסת תפקיד "ההגנה": השליחים ראו בפעילות במסגרת "ההגנה" שלב ביניים לפני העלייה, ואילו יהודי המקום ראו בה מטרה בפני עצמה.
 - מתחים חברתיים בין מדריכי "ההגנה" המקומיים ובין השליחים שהגיעו מארץ-ישראל.
 - חילופים תכופים של השליחים והטלת תפקידים נוספים עליהם פגעו בחשאינות פעילותם.
 - התייצבות ביטחון הפנים והתחזקות מעמדם של הבריטים (1939-1942) החלישו את הצורך בהגנה מאורגנת.
- ראה פירוט: סעדון, במחותרת, עמ' 88-96.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 3-4.**

3. הצג את דפוס העלייה שאפיין את עליית היהודים מלוב בשנים 1949-1952
 "חיסול גלויות" / "גלויות מתחסלות" — דפוס של עלייה לא סלקטיבית שבה מעלים את כל האוכלוסייה היהודית. בדרך כלל בגלל סכנה לביטחונם.

הסבר מדוע הוחלט להעלות כך את יהודי לוב לישראל

- בלוב היו התפרצויות אלימות נגד היהודים בשנים 1945-1948, נגרמו פגיעות בנפש וברכוש ורבים התרוששו.
 - ההכרזה על עצמאות לוב בשנת 1951 עוררה חשש לגורל יהדות לוב.
 - ממשלת ישראל החליטה שיש לעשות כל מאמץ להוצאת היהודים מלוב.
 - רבים מיהודי לוב עזבו את ביתם, מכרו את רכושם והתקבצו בטרופולי כדי ליצור לחץ להעלותם לישראל.
- ראה פירוט: סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 48-53, 58-59.

4. הצג אחד מן הגורמים לעזיבת היהודים את מצרים בשנים 1956-1960

— סדרת צווים שפרסמה ממשלת מצרים בעקבות מבצע סיני שהגבילו את חופש התנועה וחופש הביטוי של היהודים במצרים.

- מעצר של 900 יהודים והחזקת משפחות יהודיות רבות במעצר בית לפרקי זמן ממושכים.
- החרמת רכוש יהודי פגעה בתשתית הכלכלית של היהודים במצרים ושל מוסדות הקהילה היהודית שם.
- גירוש יותר מ-500 יהודים ממצרים (מקומיים, חסרי נתינות, אזרחי בריטניה וצרפת).
- שיטות הפחדה ולוחמה פסיכולוגית שנקט השלטון המצרי כדי להביא להגירה של היהודים ממצרים.

הצג את הפעילות של הסוכנות היהודית והצלב האדום כדי לסייע ליהודים לעזוב את מצריםהסוכנות היהודית:

בשנת 1956 חתמה הסכם שיתוף פעולה עם הצלב האדום. היהודים הגיעו לאירופה ומשם החליטו אם להמשיך לישראל. אלה שבחרו לעשות כן קיבלו סיוע מן הסוכנות היהודית.

הצלב האדום:

- סייע למהגרים ועולים באמצעות כיסוי ההוצאות שהיו להם בתקופה שקדמה להגירה.
 - סייע ליהודים לצאת ממצרים באמצעות משרדיו בקהיר.
- ראה פירוט: סעדון, בגלוי ובסתר, עמ' 137-139.

נושא 2 — מעיל תשבץ: מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 5-6.

5. בין יהדות לאסלאם

א. הצג שני מאפיינים של דמותו של אברהם על פי מסורת האסלאם

- מעמד של אחד מן הנביאים.
 - מייסד הכעבה והחג' (העלייה השנתית לרגל למכה).
 - "חניף מוסלים" — המוסלמי הראשון.
 - הדגשת ישמעאל כיוורש וכנעקד.
- הסבר מדוע היה חשוב לאסלאם לאמץ דמות זו
- אימוץ הדמות של אברהם אפשרה לאסלאם לטעון שהאסלאם קדם ליהדות ולנצרות, וכי האסלאם הוא המשך ישיר לדתו של אברהם — המונותאיסט הראשון, והמוסלמים (ולא היהודים או הנוצרים) הם היורשים האמיתיים של אברהם. ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 13-14.

ב. הצג שלושה הסברים לדמיון בין היהדות לאסלאם

- השפעה יהודית ישירה על ראשית האסלאם: מוחמד והמוסלמים הראשונים פגשו יהודים שהשפיעו על הרעיונות, הדימויים והמוטיבים של האסלאם.
 - השפעה נוצרית ישירה על ראשית האסלאם: בחצי האי ערב התגוררו נוצרים לפני הופעת האסלאם. התרבות שלהם הושפעה מרעיונות יהודיים קדומים ומן "הברית הישנה". רעיונות אלה הגיעו לאסלאם באמצעות הנצרות.
 - קיום של מוטיבים יהודיים בתרבות הערבית לפני האסלאם: השפעה עקיפה של היהדות והנצרות על האסלאם. תושבי חצי האי ערב בתקופה שלפני עליית האסלאם הכירו את האמונות והמנהגים של היהודים בגלל עירוב האוכלוסין שם.
- ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 9-18.

6. להיות מיעוט יהודי בעולם מוסלמי

א. הסבר את המדיניות המוסלמית כלפי היהודים כפי שהיא באה לידי ביטוי בחוזה מקנא

- חוזה מקנא התיר ליהודים (ולנוצרים) תושבי מקנא להמשיך לחיות במקום מגוריהם במסגרת אוטונומיה מסוימת. ליהודים (ולנוצרים), שהם "אנשי ספר" ולא עובדי עבודה זרה, גם הותר לחיות על פי אמונותיהם הדתיות בחסות השליט המוסלמי. האוכלוסייה היהודית נדרשה להכיר בעליונות השלטון המוסלמי ולשלם מס קבוע.

הבא שלושה מן הסעיפים של "תנאי עומר" המדגישים את עליונות האסלאם

- תשלום מס גולגולת (ג'זיה).
- לא לבנות כנסיות.
- לכבד את המוסלמים.
- לא לשאת נשק.
- לא להינשא למוסלמית.

ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 50-58.

ב. הסבר מדוע אפשרו שליטים מוסלמים ליהודים לחרוג מ"תנאי עומר"

- השלטון היה זקוק למומחיות של בני החסות, בעיקר בתקופת ההתבססות של שלטון חדש.
- בני החסות או חלקם היו בעלי ברית ונאמנים לשליטים, מכיוון שלא היו להם שאיפות פוליטיות.
- נרקמו קשרים חברתיים בין העילית המוסלמית ובין יהודים עשירים.

הבא שתי דוגמאות לחריגה של היהודים מ"תנאי עומר"

- הקימו בתי כנסת חדשים.
 - התלבשו כמוסלמים.
 - מילאו תפקידים בכירים במנהל ובצבא.
- ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 59-63.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 7-8.**

7. הסבר מדוע בארצות האסלאם בימי הביניים כתבו היהודים שירה בשפה העברית, ואילו בשפה הערבית כתבו פרוזה וחיבורים

בתחום המדע

- שירה נכתבה בעברית מימי התנ"ך ועד ימי הביניים, על כן אוצר המילים בעברית הספיק לכתובת שירה בלבד.
 - נוצרה מסורת ששירה נכתבת בעברית.
 - פעמים רבות הביעה השירה רגש לאומי או דתי, ועל כן היה ראוי שתיכתב בעברית.
 - העברית לא היתה שפה מדוברת, לא השתמשו בה בחיי היום-יום, לכן היה מחסור באוצר מילים שיאפשר כתיבת חיבורים אחרים בעברית.
 - הפרוזה והמדע היו תחומים חדשים שהיהודים נחשפו אליהם. לא הייתה בהם מסורת של כתיבה בעברית.
- ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 133-137.
- הצג את הנימוקים של יהודים שהעדיפו שגם הפרוזה והחיבורים בתחום המדע ייכתבו בעברית
- מניע דתי: העברית היא שפת הקודש.
 - לטובת קהילות יהודיות שאינן דוברות ערבית.
- ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 137-138.

8. הצג שתי דוגמאות להשפעת המשפט היהודי על המשפט המוסלמי

- אסור להינשא לנשים מן המשפחה הקרובה.
 - ענישה על בסיס העיקרון המקראי "נפש תחת נפש" ו"עין תחת עין". עיקרון זה מוזכר בפירוש בקוראן.
 - מוחמד אימץ את עונש הסקילה המקראי על ניאוף.
- הצג שתי דוגמאות להשפעת המשפט המוסלמי על המשפט היהודי
- מניעת ירושה מיהודי שהמיר את דתו, כמו שנהוג באסלאם בנוגע למוסלמי שהמיר את דתו.
 - חלוקת הכתובה ל"מוקדם" ו"מאוחר" — כלומר סכום שעל החתן להעניק לכלתו מייד עם הנישואין וסכום שתקבל במקרה של גירושין או מות הבעל. מנהג זה היה מקובל בחברה הערבית לפני הופעת האסלאם, אומץ על ידי האסלאם ולאחר מכן על ידי היהודים.
 - דיני מצרנות: על פי היהדות דיני מצרנות אינם חלים על גוי, אבל בתשובות של רבי שמעון בן חפני ניכרת השפעה של האסלאם על החשיבה.
 - הלכות ריבית: אף שעל פי המשפט העברי מותר לגבות ריבית מגוי, פסק רב האי גאון כי מאחר שהמוסלמים אינם גוים ריבית מן היהודים, אין לגבות מהם ריבית.
 - התרת השימוש ב"סופתג'ה" בניגוד לעמדת התלמוד, בעקבות היותו נפוץ בעולם המוסלמי.
 - השפעה על המילון המשפטי: אב בית הדין כונה אב או בית דין, בדומה לנהוג בקרב המוסלמים. השופט כונה חכם. ראש הקהילה כונה מוקדם או מוקדמון.
 - מבנה המונוגרפיות המשפטיות ותוכן: הרמב"ם הושפע מן המונוגרפיות המשפטיות המוסלמיות שהכניסו סדר בשלל ההלכות המשפטיות. ספרו משנה תורה, שהיה מודל לכתובה משפטית יהודית, נבנה על פי המודל המוסלמי של ריכוז ההלכות המשפטיות העוסקות באותה סוגיה.
 - ספרות השו"ת היא השפעה ישירה של ספרות הפתוא המוסלמית — פנייה לחכם וניסוח וסגנון משפטי.
- ראה פירוט: פרנקל, מעיל תשבץ, עמ' 111-113, 118-124.

נושא 3 — קהילת יהודי קרקוב פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 9-10.

9. מדיניות הנאצים כלפי היהודים בקרקוב

א. על פי הקטע, הצג שני צעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים בפולין מן הכיבוש הנאצי ועד "הגירוש מרצון"

- סימון היהודים בסרט שרוול לבן עם מגן דוד כחול.
- החרמת רכוש / החרמה והפקעה של חנויות.
- קיצוב מזון.

על פי מה שלמדת, הצג שני צעדים נוספים שנקטו הנאצים נגד היהודים בפולין בתקופה הזאת

- עבודות כפייה.
- הקפאת חשבונות בנק.
- איסור על רופאים ועורכי דין לטפל בלא יהודים.
- חיסול מוסדות הדת החינוך והתרבות.

הסבר שתי דרכי התמודדות של יהודי קרקוב עם המדיניות הנאצית עד קיץ 1940, זמן הגירוש

- היודנראט ארגן תורנות לעבודות הכפייה.
- העברת רכוש לחברים פולנים.
- המשך לימודים וקיום הדת במחתרת.
- ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 23-30.

ב. הצג מהו "הגירוש מרצון"

במאי 40 יצאה פקודה שעל היהודים לעזוב את קרקוב מרצונם עד אוגוסט. מי שיעזוב, יוכל לקחת את רכושו עימו ולעבור ליעד לבחירתו בתחומי הגנרלגוברנמן. מי שלא יעזוב מרצון עד אוגוסט, יגורש בכפייה בשלב מאוחר יותר ליעד לא ידוע ובלי רכוש.

הסבר שתיים מדרכי ההתמודדות של היהודים עם הקשיים שעורר

- חיפוש קרובים מחוץ לקרקוב כדי שיהיה לאן ללכת (קהילות לא רצו לקבל את יהודי קרקוב מכיוון שהיו במצב קשה בעצמן).
- עזיבת קרקוב לזמן קצר וחזרה אליה, או יציאה לפרברי העיר בלבד, משום שלא היה לאן ללכת.
- עזיבת קרקוב וניסיון להיטמע באוכלוסייה הפולנית. בשלב הזה זה היה אפשרי.
- היודנראט עזר למצוא מקומות לעבור אליהם.
- ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 31-33

10. פעילות המחותרת בקרקוב

א. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת, הצג את המחלוקת בין חברי המחותרת בגטו קרקוב ובין חברי המחותרת מוורשה.

בתשובתך הצג את שתי עמדות המחלוקת

המחלוקת: אם לפעול מחוץ לגטו – בעיר, כפולנים, או לפעול בגטו כיהודים.
 העמדה של צוקרמן: הגיע לקרקוב כדי לשכנע את מנהיגי המחותרת לחזור אל הגטו.
 העמדה של "החלוץ הלוחם": לא אפשרי לפעול בתוך הגטו בקרקוב. אין ברירה אלא לפעול בעיר.
הסבר שניים מן הנימוקים של כל אחת מהן, הבא נימוק אחד מן הקטע לכל אחת מן העמדות

צוקרמן:

— כבוד העם היהודי.

— הגטו הוא הבסיס של הלוחמים היהודים.

חברי המחותרת בקרקוב:

— הגטו היה קטן ובגלל החשש ממלשינים, סיכנה הפעולה בגטו את חברי המחותרת.

— לפעולה בעיר הייתה מטרה נוספת – להשפיע על הפולנים.

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 76-79.

ב. הסבר את התוצאות של מבצע ציגנריה בהקשר של שתיים מן הקבוצות האלה: יהודים, פולנים, גרמנים

יהודים: היהודים בגטו לא היו מודעים לפעולה, שלמעשה לא השפיעה עליהם. רוב חברי המחותרת נהרגו או נתפסו.

פולנים: מטרת המחותרת להשפיע על הפולנים לא צלחה. באותה תקופה החמירו הגרמנים את יחסם לפולנים, רבים נשלחו למחנות ריכוז, שעת העוצר בקרקוב הוקדמה.

גרמנים: לא ברור כמה גרמנים נהרגו בפעולה, בין 20 ל-70. הגרמנים הסתירו את דבר הפעולה, ורק יותר מאוחר יותר, במאי 1943, פורסמה כתבה על חיסול מתנקשי "ציגנריה".

ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 91-92.

פרק שני**יש לענות על אחת מן השאלות 11-12.**

11. הסבר מדוע התירו הגרמנים פעילות בתחום התרבות

רצון לטפח את האשליה שהכול מתנהל כרגיל ושקיום הגטו מובטח. הניחו שככל שהיהודים יהיו עסוקים יותר בתחום התרבות, הם יתרחקו מפעילות מחתרתית נגד השלטונות.

במה היא סייעה ליהודים

— מתן תוכן לחיים.

— אפשרה "להימלט" מהמציאות הקשה בגטו.

— שאבו מפעילות זו תקווה וכוח לשרוד ולהמשיך להיאבק על החיים.

הבא שלוש דוגמאות לפעילות תרבותית חינוכית בגטו:

— חיי דת ולימודי קודש בהסתר.

— הקמת גני ילדים, בתי יתומים וכיתות לימוד ביוזמה פרטית של מחנכים, הורים ותלמידים, כדי לספק לצעירים מעט מחיי הנפש והרוח.

— קיום קשרים עם העולם שמחוץ לגטו באמצעות בית המרקחת של פאנקייבויץ': מפגשים ועיתונות אסורים.

— קיום אירועי תרבות פרטיים וציבוריים: מופעים, ערבי שירה וקונצרטים.

— כתיבת שירים וזיכרונות, בתי קפה, מפגשים חברתיים.

ראה פירוט: פנים רבות לגבורה, עמ' 65-15.

12. הצג את מאפייני ההנהגה היהודית בכל אחת מתקופות המשנה: מי עמד בראש ההנהגה, כיצד פעל ומה היה בסופו תקופה ראשונה – מינוי מארק ביברשטיין לראש היודנראט מייד עם תחילת הכיבוש. הוא הקים את ועדות ומחלקות היודנראט. ביברשטיין עשה כל שביכולתו לסייע ליהודים – ארגן תורנות לעבודות כפייה וכן הקים קופה של היודנראט שממנה שולמו משכורות לעובדי הכפייה. ניסה להציל יהודים מגירוש עוד לפני הקמת הגטו ושילם על כך בחייו. תקופה שנייה – ארתור רוזנצוויג – עבד עם ביברשטיין ואחר כך היה מחליפו. המשיך את דרכו של ביברשטיין וסייע ליהודים בגטו. הקים בגטו מערכת סעד ובריאות. גם הוא ניסה להכניס לרשימות היהודים הנחוצים יותר שמות מן המותר, כדי להצילם מן ההשמדה. הוא נתפס ונשלח לבלז'ץ שם נספה. תקופה שלישית – אחרי האקציה הגדולה (יוני 1942), מונה דוד גוטר. גוטר היה משתף פעולה ועשה את דברי הנאצים. תוארו היה קומיסר, וכבר לא היה יודנראט בקרקוב. בצידו מונתה מועצה של שישה אנשים. בזמנו הפך הגטו למחנה עבודה. בדצמבר 1943 נתפסו אנשי המשטרה היהודית ובני משפחותיהם והוצאו להורג ב"גבעת הקטל" בפלאשוב. ראה פירוט: קראי, פנים רבות לגבורה, עמ' 19-20, 34, 40-42, 47, 49-50, 61-62, 66, 69-71, 102.

נושא 4 — מלחמת העצמאות**פרק ראשון**

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 13-14.

13. ירושלים בזמן המלחמה

א. הסבר את הציטוט שמובא בפתיח לסעיף א, והדגם כיצד הוא בא לידי ביטוי בכל אחד מן התצלומים שלפניך ירושלים סבלה משתי בעיות — האחת, היותה עיר מעורבת. האחרת, היה רק כביש אחד, המוקף ביישובים ערביים, שהוביל ממנה לשפלה. היה צורך להילחם נגד הערבים בתוך העיר, והיה צורך להילחם בערבים מחוץ לעיר כדי להשאיר את הכביש לירושלים פתוח כדי שיהיה אפשר להביא אספקה לעיר.

הקרב אל העיר:

— משבר השיירות: הערבים השתלטו על הכביש לירושלים, ומנעו אספקת מזון, שתייה וציוד לעיר. שיירות הותקפו בדרך פעם אחר פעם.

מבצע נחשון ומבצע הראל — ניסיון לתפוס שטחים השולטים על הדרכים.

בתצלום: שיירה נכנסת אל העיר — התלות בשיירות.

הקרב על העיר:

— בעיר הייתה מצוקה כלכלית בגלל היעדר אספקה, וגם בגלל הקרבות וההכנה לקרבות.

— מבצע יבوسی — השתלטות על שטחים בתוך העיר.

— מבצע קלשון.

בתצלומים: מלחמה והגנה בירושלים.

ראה פירוט: גולני, ציון בציונות, עמ' 97, 110-114.

ב. הסבר את הקשר בין תוצאת הלחימה בירושלים ובין ההחלטה הנוגעת לעיר בהסכם שביתת הנשק בין ישראל לירדן אף אחד מן הצדדים לא הצליח להשתלט על כל העיר, לכן בהסכם שביתת הנשק בין ישראל לירדן היא חולקה בין שתי המדינות. חלקה המערבי ניתן לישראל, וחלקה המזרחי נשאר בידי ירדן, מלבד מובלעת ישראלית בהר הצופים. קו הגבול שיקף את מקומם של הכוחות הלוחמים.

ראה פירוט: גולני, ציון בציונות, עמ' 131.

14. היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים

א. הצג שלוש פעולות במהלך המלחמה שהשפיעו על היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים. בתשובתך התייחס לפעולות

של הצד היהודי ושל הצד הערבי

— המנהיגים הפלסטינים ברחו מארץ-ישראל, עודדו את האוכלוסייה לברוח והבטיחו שיבה מהירה.

— התקפה של האצ"ל והלח"י על דיר יאסין: בינואר 1948 נכבדי דיר יאסין חתמו על הסכם שכנות טובה עם נציגי השכונה היהודית הסמוכה גבעת שאול. הם לא אפשרו ללוחמים ערבים להתמקם בכפרם, אולם כמה מצעירי הכפר השתתפו בהתקפות על שיירות לירושלים ואף נורו מן הכפר יריות על השיירות. בתשעה באפריל לפנות בוקר תקפו אנשי האצ"ל והלח"י את הכפר. לוחמים ותושבים רבים נהרגו. ויכוח ניטש על המספר המדויק. למרות שיבושים רבים בפעולה, שאר התושבים ברחו והכפר נכבש.

— הפצת שמועות מוגזמות על טבח והתעללות בתושבי דיר יאסין.

— עימותים ואי הסכמות בין הערבים — בין נוצרים למוסלמים, בין ההנהגה ללוחמים, בין מקומיים לזרים. לדוגמה: בגלל העימותים בין הקבוצות לא נחתם הסכם בחיפה, והאוכלוסייה ברחה מפחד הקרבות.

— התקפת הפלמ"ח על שייח ג'ראח: הגבירה את הבריחה מן השכונות הערביות, שהיו נתונות זמן מה במצור חלקי.

— המלך עבדאללה עודד את הבריחה.

— ביפו: מלבד ההתקפות של האצ"ל ושל ההגנה, ההשתוללות של הלוחמים הערבים שחיפשו אספקה האיצה את בריחת התושבים.

לדעתך, לאיזו פעולה הייתה השפעה רבה יותר על היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים? בסס את תשובתך על עובדות

היסטוריות

30%

- בריחת ההנהגה / עימותים ואי הסכמות: כשאין הנהגה נוצרת אנרכיה. אילו היו לפלסטינים מוסדות מסודרים והנהגה מתפקדת הם היו יכולים להתמודד עם הלחימה. במקום שמועות, שהגבירו את ההיסטוריה, היו יכולות להיות הודעות מסודרות. היו יכולים להגיע להסכמים שונים כדי להקל על האוכלוסייה.
- ההתקפה על דיר יאסין / השמועות שהופצו על התקפה זו: השמועות על מעשי טבח והתעללות לכאורה הם שיצרו את ההיסטוריה והפחד מפני מה שעלול לקרות. לולא הפחד רבים היו נשארים. נוסף על כך, היו צריכים "תירוץ" להסביר את הבריחה, וההתקפה על דיר יאסין נתנה אותו.

[ייתכנו הסברים נוספים]

ראה פירוט: גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 152-185.

ב. הצג את עמדת מדינת ישראל ומדינות ערב בשאלת פתרון בעיית הפליטים הפלסטינים

הדגם כיצד יכול כל צד למצוא ביסוס לעמדתו בנוסח הסעיף

עמדת מדינת ישראל:

המנהיגות היהודית חשבה שעל מדינות ערב לדאוג לפליטים הפלסטינים וליישב אותם בתחומיהן, כפי שעשו מדינות רבות בעולם לאחר מלחמת העולם השנייה. ישראל חששה מגיס חמישי ומנטל כלכלי. המנהיגות רצתה לנצל את התשתיות שהותירו הערבים לקליטת עולים. כמו כן, ישראל רצתה לבסס את הרוב היהודי הדמוגרפי שנוצר בעקבות בריחת הערבים.

ביסוס מן הסעיף:

- על פי החלטת האו"ם, פליטים יורשו לשוב לבתיהם אם הם מעוניינים לחיות בשלום עם שכניהם, וזה אינו המקרה כאן. האוכלוסייה הפלסטינית אינה מעוניינת בחיים בשלום עם היהודים, ולכן מדינת ישראל אינה אחראית למצבם.
- על פי החלטת האו"ם, יורשו הפליטים לשוב לבתיהם כאשר השיבה אפשרית מבחינה מעשית. זהו ניסוח עמום, אפשר לטעון כי השיבה אינה מעשית.

עמדת מדינות ערב:

המנהיגות הערבית חשבה כי ישראל אחראית לבעיית הפליטים הפלסטינים, ולכן היא צריכה לדאוג לפתרון הבעיה. הפתרון היחיד האפשרי מנקודת המבט הערבית הוא שיבת הפליטים לבתיהם, ולא יישובם במדינות הערביות. כך מקובל במזרח התיכון — פליטים שבים לבתיהם בתום מעשי האיבה, ורק אז אפשר לומר שמעשי האיבה הסתיימו. מדינות ערב חששו ממרד פוליטי ומנטל כלכלי.

תימוכין מן הסעיף:

- על פי החלטת האו"ם יש לאפשר שיבה של פליטים המעוניינים לשוב לבתיהם.
- ראה פירוט: גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 156-185, 359-360, 478-479.

פרק שני

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 15-16.

15. גם לכוחות היהודיים וגם לכוחות הערביים שלחמו בארץ ישראל הצטרפו כוחות מתנדבים מחוץ לארץ לסייע בלחימה. הצג שניים מן הכוחות (כוח אחד מכל צד), והסבר מה הייתה תרומתו ללחימה

בצד הערבי:

- האחים המוסלמים — הגיעו ממצרים. נלחמו בדרום, הגיעו עד קו אשדוד והר חברון. תקפו בכפר דרום. היו הגורם העיקרי בקרבות רמת רחל.
- צבא ההצלה של הליגה הערבית (קאוקג'י). חייליו הגיעו ממדינות שונות. השתתפו בלחימה בגליל, בשומרון, ביפו ובגזרת ירושלים. תקפו במהלך תוכנית ד' במשמר העמק וברמת יוחנן וכן בדרך לירושלים.
- הלגיון הירדני — חיילים ירדנים שאומנו על ידי הבריטים. לחמו במעבר הירדן ובגוש עציון.

בצד היהודי:

- מח"ל — מתנדבי חוץ לארץ. כ-5,000 מתנדבים, לרוב ממוצא אנגלו-סקסי. אנשי חיל אוויר, בעלי מקצועות טכניים ובוגרי אקדמיות צבאיות. הפעילו טייסות במבצעים הגדולים בסוף המלחמה, הקימו חיל רפואה של צבא מערבי, פיתוח שריון.

ראה פירוט: גלבר, קוממיות ונכבה, עמ' 108-109, 128-130, 210, 232.

16. הסבר מהי הבעיה המתוארת בקטע

הבעיה היא התחמקות מגיוס, ובעקבותיה שיעור גיוס נמוך שיצר מחסור בכוח אדם.

כיצד ההכרזה על הקמת המדינה הייתה יכולה למנוע את היווצרות הבעיה

למוסדות היישוב לא הייתה סמכות לאכוף גיוס. למדינה יש יכולת לאכוף גיוס חובה ולהעניש את מי שחומק ממנו [כמו כן, הקמת מדינה תאפשר עלייה גדולה של רבים שיצטרפו לכוח הלוחם].

הצג שיקול אחד נוסף שהוביל להחלטה להכריז על הקמת המדינה

— ניצול הזדמנות היסטורית של הסכמה בין ארצות הברית וברית המועצות לתמוך במדינה.

— הכרזה על מדינה תאפשר את פתיחת שערי הארץ לעולים רבים שיצטרפו לכוח הלוחם.

ראה פירוט: צחור, החזון והחשבון, עמ' 183-194.

נושא 5 — אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 17-18.

17. היחס לעברית בעידן האמנציפציה

- א.** על פי הקטע, הסבר את התפיסה של זכריה פרנקל בנוגע לחשיבות השימוש בעברית כשפת התפילה
- על פי הרב פרנקל, השפה העברית צריכה להמשיך להיות שפת התפילה, מכיוון שהיא הבסיס של כתבי הקודש. היא נועדה להזכיר לנו את האל ולהחיות עבורנו את הברית בין עם ישראל לאל, השימוש בעברית בתפילה מלכד את העם היהודי.
- ב.** הסבר שתי תפיסות נוספות שהתגבשו בעידן האמנציפציה בנוגע לשימוש בשפה העברית
- משה מנדלסון: סבר שיש ללמוד עברית שהיא מורשת האבות, בצד שליטה בשפות נוספות — הצרפתית שהיא שפת ההשכלה והגרמנית שהיא שפת המדינה שבה חי. הוא שאף לתחייה של הלשון העברית, אך לא כשפת דיבור אלא כחלק מעידוד היצירה החילונית. מנדלסון עודד גם מחקר של השפה העברית.
 - התנועה הרפורמית: החליפו את שפת התפילה מעברית לגרמנית מכיוון שהציבור לא הכיר את העברית מספיק ולא הבין אותה. אין איסור להתפלל בשפה זרה, ועדיף להתפלל בשפה שמבינים.
 - הרב הירש (ניאור-אורתודוקסים): דגל בשילוב הרמוני בין התרבות היהודית לתרבות הכללית. חשב שיש להתפלל את תפילות הציבור בעברית, אך התיר תפילות יחיד בשפה שמובנת למתפלל. ראה בעברית שפה שמחברת בין קהילות ישראל.
 - התנועה הלאומית היהודית: ראתה בעברית בסיס של התרבות היהודית והלאום היהודי ועודדה את חידוש השפה. פרסמה עיתונים בעברית במטרה להפיץ את השפה.
 - יהודה לייב גורדון: הביע התלהבות מן השימוש בעברית בצד רוסית. התאכזב מנטישת העברית על ידי המשכילים. הזהיר מפני התרחקות של הדורות הבאים מן היהדות בעקבות נטישת השפה. ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 44-45, 65-66, 79, 90-91, 137-138.

18. יהודי תוניסיה בתקופת השלטון הקולוניאלי

- א.** על פי כותבי המכתב, מה הם החסרונות של החינוך ברשת בתי הספר של כ"ח בתוניסיה?
- זניחת נושאי הלימוד בתחום היהדות כדי להנחיל את התרבות הצרפתית.
 - לבני הנוער אין זהות מגובשת וברורה — הם לא יהודים ולא צרפתים.
 - זלזול וחוסר כבוד של בני הנוער כלפי ההורים והמורים (הרבנים).
 - זלזול במורשת שלהם והתנכרות לבני עמם.
 - פער בין רמת הלימוד הנמוכה (בית ספר יסודי בלבד) ובין הציפיות של הבוגרים לקידום מקצועי.
- על פי מה שלמדת, הסבר את היתרונות של החינוך בבתי הספר של רשת כ"ח
- בתי הספר של כ"ח העניקו חינוך מודרני לתלמידיהם.
 - חינוך זה תרם ליצירת שכבה משכילה, להרחבת מעגל התעסוקה (נפתחו אפשרויות מקצועיות חדשות) ולשיפור במעמד הכלכלי של בוגריהם.
 - הטמעת התרבות הצרפתית והעלייה ברמת ההשכלה תרמו לשילוב היהודים באליטה הקולוניאלית הצרפתית השלטת.
- ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 131-136.
- ב.** הסבר תגובה אחת אחרת של יהודי תוניסיה לתהליך המודרניזציה במאות ה-19 וה-20
- חיזוק הזיקה לציונות: שילוב של תרבות יהודית (השפה העברית, זיקה לארץ ישראל) עם לאומיות יהודית שנתפסה כתופעה מודרנית שתשמש משקל נגד להשפעות של כ"ח.
 - טיפוח הזהות הערבית-יהודית: יצירות ספרות ועיתונות בערבית-יהודית, מיזוג בין המודרנה ובין הערכים הישנים של הקהילה היהודית.
 - השתלבות בחברה הערבית: השתלבות בזהות ערבית משותפת למוסלמים וליהודים.
 - מגמות שמרניות (ג'רבה): שימור מסורת דתית בשילוב עם נטיות ציוניות.
 - השתלבות בלאומיות התוניסאית.
- ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 132-154.

פרק שני**הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 19-20.**

- 19. הסבר שני הבדלים בין התפיסה של מנדלסון בנוגע למצוות ובין התפיסה של גייגר בנושא זה**
- לפי מנדלסון, מקור המצוות בהתגלות האל בסיני. ההתגלות לא נועדה להנחיל עיקרי אמונה אלא רק מצוות, שהן הוראות של רצון אלוהים, דבר האל. לפי גייגר, המצוות הן רק צורות ביטוי משתנות לביטוי הכמיהה הטבעית לאל, ואינן אלוהיות.
 - לפי מנדלסון, המצוות הן הדבר המגדיר את הייחוד היהודי, ומה שמצדיק את התבדלותם של היהודים מכלל האנושות. לפי גייגר, המצוות לא מגדירות את הייחוד היהודי. לדעתו הייחוד של העם היהודי הוא האמונה המונותאיסטית הטהורה. דרך דבקות בה משמש עם ישראל מופת לכל העמים וזו שליחותו.
 - לפי מנדלסון, תפקיד המצוות להזכיר לעם ישראל את האמונה הטהורה ולמנוע ממנו להידרדר לאלילות, ואין לשנותן כלל. לפי גייגר, תפקידן של המצוות לשקף את רוח היהדות והן נמצאות בתהליך בלתי פוסק של שינוי.
 - מנדלסון האמין כי אפשר לחיות בשני העולמות — היהודי והכללי בלי לשנות דבר מן המצוות. גייגר האמין כי כדי להשתלב בחברה הכללית יש להכניס תיקונים במצוות היהדות.
 - לפי מנדלסון, לא הייתה סתירה בין רעיונות ההשכלה ובין המצוות. לפי גייגר, יש מצוות ומנהגים שהם מיותרים בעידן המודרני.
- ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 110-119.

- 20. הצג את הדמיון ואת השוני בין מאפייני החברה היהודית המסורתית בארצות אשכנז ובין החברה היהודית המסורתית בארצות האסלאם עד המאה ה-18**

הדמיון:

- בשתי החברות הייתה המסורת מסגרת מחייבת.
- המסורת קבעה נורמות התנהגות.
- כאשר ביקשו בני החברה המסורתית לשנות את דפוס חייהם, הם ביססו את השינויים על המסורת ויצרו פירושים חדשים לטקסטים מוסכמים.
- לחברה המסורתית הייתה אוטונומיה.

השוני:

- תחומי העיסוק של יהודי אשכנז היו מוגבלים. בעיקר הלוואה בריבית, רוכלות ומסחר. תחומי העיסוק של היהודים בארצות האסלאם היו רחבים יותר.
 - היחסים עם החברה הלא יהודית: הנוצרים דחו את היהודים בגלל האמונה שהיהודים הפנו עורף לישו ולנצרות. יהודי אשכנז לא היו חלק מן התרבות הלא יהודית. לעומת זאת, הושפעה הקהילה היהודית בארצות האסלאם מן התרבות הערבית והייתה מעורבת בה.
 - האוטונומיה של החברות הייתה שונה באשכנז — על הקהילה בלבד. בארצות האסלאם — האוטונומיה כללה מוסדות מרכזיים עם סמכויות גם באזורים מרוחקים.
- ראה פירוט: אטקס, אל מול עולם חדש, עמ' 4-6.

נושא 6 — תולדות ארצות הברית

פרק ראשון

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 21-22.

21. המשבר הכלכלי והניו דיל

א. בסס טענה זו על דוגמאות משני תחומים שונים

- חוסר האיזון במשק האמריקני: עודף ייצור לעומת צמצום הצריכה. התעשייה המתקדמת אפשרה ייצור בלתי מוגבל ונוצרה רוויה בשוק — הציבור לא היה זקוק להיצע האדיר. בעקבות הצטברות עודפי הייצור, נאלצו מפעלים לצמצם את הייצור. צמצום הייצור הביא לצמצום המסחר ולצמצום כוח העבודה הדרוש.
- קשיים בחקלאות: המגזר החקלאי לא נהנה מן השגשוג של שנות העשרים ואף נקלע לקשיים. בגלל ההתאוששות בחקלאות האירופית, נוצרה תחרות בשוק העולמי של המוצרים החקלאיים שבעקבותיה נותרו החקלאים האמריקנים עם עודפים. הסחורה האמריקנית התייקרה גם בעקבות מכסי מגן שהטילו מדינות אירופה. כך נקלעו החקלאים האמריקנים לחובות.
- חוסר הפיקוח של הממשל על הכלכלה: על פי תפיסתו הליברלית והקפיטליסטית של הממשל האמריקני, הוא לא הגביל את הבנקים במתן הלוואות. הממשלה לא התערבה גם כשהמניות נסקו מעבר לערכן האמיתי. כשהחל הסחף עם הנפילות בבורסה אבדו ההשקעות והבנקים לא יכלו לכסות את החובות והתמוטטו. כך אבדו חסכונות של מיליוני בני אדם שלא ביטחו את חסכונותיהם.
- חלוקה לא מאוזנת של העושר בחברה האמריקנית: לחלק ניכר בציבור השכיר לא היו האמצעים לרכוש את המוצרים שייצרה התעשייה המקומית. חוסר האיזון הן ההיצע ובין יכולת הקנייה תרם גם הוא למשבר הכלכלי. ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 134-135.

ב. הסבר מה הייתה המטרה של הממשל האמריקני בפרסום הציור

- במסגרת העבודות שיום הממשל, הוזמנו פרויקטים שונים, גם בתחום האמנות.
- הזמנת הפרויקטים נועדה לצמצם את האבטלה באמצעות עבודות יזומות. כך הועסקו יותר מחצי מיליון מובטלים.
- ציורים כגון זה נועדו להעביר מסרים של אופטימיות, יוזמה, שיקום ואמונה בכוח היוצר של האדם וביכולתו להתגבר על המשבר בשנים אלו וכן להראות שהממשל פועל.

כיצד מטרה זו באה לידי ביטוי בציור

- הציור ממחיש את העוצמה של הטבע המנוצל למטרות תעשייתיות ולרווחת האדם.
- האנשים מצוירים בתנוחות הרואיות ובסיטואציה של הרמוניה ושיתוף פעולה בין העובדים בתפקידיהם השונים, בין האדם ובין המכונה, בין האדם ובין איתני הטבע.
- עצם פרסום הציור — העלאת המורל.
- האנשים עובדים — מסמלים עבודות יזומות.

הצג שתי מטרות נוספות של תוכנית הניו דיל

- מטרות הניו דיל — מתן מענה כלכלי לבעיות התקופה:
- לספק אמצעים לצאת מן המשבר ולהציע דרך למניעת משבר בעתיד.
- שיקום אמון הציבור: שנות השלושים — שנות השפל הכלכלי הגדול שבא לאחר המשבר של 29'. הנשיא רוזוולט רוצה להוציא את ההמונים מן הייאוש ולנקוט עמדה מעשית בפתרון המשבר.
- רשת ביטחון: ריסון הקפיטליזם באמצעות התערבות ממשלתית בכלכלה במטרה לאפשר משק כלכלי ליברלי מבוקר שיחזק את השכבות החברתיות שנפגעו מן המשבר הכלכלי ולא יפקיר את זכויות האזרחים לכוחות השוק.
- הפחתת אבטלה באמצעות עבודות יזומות — העסקת יותר מחצי מיליון מובטלים.
- יוזמה של פרויקטים גדולים לשיקום חבלי ארץ כדי לייצר עבודה ולקדם חבלי ארץ נחשלים.
- ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 138-140.

22. מלחמת העולם השנייה והמלחמה הקרה**א. הסבר אמירה זו. בתשובתך התייחס לשלושה מן האירועים שלפניך:**

בראשית מלחמת העולם השנייה ארצות הברית נטתה להישאר נייטרלית ולא להתערב במלחמה, אולם האלימות הגוברת והחשש מהיטלר לא איפשרו נייטרליות מוחלטת. האמריקנים לא יכלו שלא להביע דיעה ולתמוך בפועל במלחמה נגד היטלר, אולם הם דחו את כניסתם למלחמה עד שיפן לא הותירה להם ברירה.

בנוגע שלושה מן האירועים האלה – על התלמיד להציג את ההיבטים של המעורבות הבאים לידי ביטוי באירוע ואת ההיבטים של הניטרליות/בדלנות שיש באירוע:

— נאום ארבע החירויות (6 בינואר 1941) – רוזוולט נשא את הנאום לפני שני בתי הקונגרס והבהיר בו כי ארצות הברית תגן על דרך החיים הדמוקרטית ותיאבק בתוקפנות של מדינות הצי. המסר של רוזוולט בנאום הוא כי קרב היום וארצות הברית תיאלץ להילחם, אך בגלל רוב בדלני בקונגרס, הוא עדיין אינו יכול לממש זאת.

* רוזוולט התחייב בנאום לשלוח למדינות הדמוקרטיות הנאבקות בנאצים נשק "בכמויות גדולות".

* רוזוולט התחייב למדיניות המגנה על ארבע חירויות: חירות הדיבור, חירות הדת, חירות ממחסור וחירות מפחד – בכל מקום בעולם.

* מצד אחד, יש כאן ביטוי להתרחקות מן הבדלנות הטהורה, ומצד אחר, בשלב הזה ארצות הברית עדיין לא מצטרפת למלחמה ולא מכריזה בעצמה מלחמה על מדינות הצי.

— חוקי "החכר והשאל" (מרס 1941) ביטאו צעד נוסף בכיוון המעורבות האמריקנית אך לא עד כדי ביטול העמדה הניטרלית. חוק "החכר והשאל" אפשר לממשל האמריקני להלוות אמצעי לחימה לבריטניה מבלי שהיא תצטרך לשלם עליהם לאלתר, מכיוון שבריטניה נותרה ללא מקורות כספיים להמשך ניהול המלחמה.

— האמנה האטלנטית (אוגוסט 1941), שעליה חתמו רוזוולט וצ'רצ'יל, הייתה הצהרה משותפת של שתי המדינות על כוונתן לכוון עתיד טוב יותר לעולם ולהיאבק בנאצים. משמעות האמנה הייתה הצהרת כוונות מלחמתית ומבחינה זו היא מסמלת מדרגה נוספת לקראת נטישתה של ארצות הברית את מדיניותה הניטרלית.

— בהתקפה היפנית על פרל הרבור שבהוואי (27 בדצמבר 1941) איבדו האמריקנים יותר מ-2,400 חיילים ומלחים וכן משחתות, מטוסים ואוניות. ההתקפה הובילה את הקונגרס לאשר כמעט פה אחד הכרזת מלחמה על יפן. ההכרזה, שהפעילה את ברית הפלדה בין יפן לגרמניה ואיטליה ובעקבותיה הן הכריזו מלחמה על ארצות הברית, הובילה להחלטה של הקונגרס האמריקני להכריז מלחמה גם על גרמניה ואיטליה.

ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 172-175.

ב. באיזה משני הטיעונים אתה תומך? הדגם באמצעות שני אירועים

אפשרות אחת: העליונות הכלכלית של ארצות הברית

המחלוקות שהתעוררו בין המעצמות בגיבוש ההסכמים וההסדרים לאחר המלחמה, הובילו למתיחות הגדולה בין המעצמות, יותר מאשר הפער האידאולוגי.

— ארצות הברית ביקשה לדבוק בעקרונות של האמנה האטלנטית – שהתאימו לאינטרסים האמריקניים, אך לא לאינטרסים של ברית המועצות.

— ארצות הברית החליטה לבד בכל הנוגע לחלוקת מזון בתום המלחמה, ולא UNRA.

— במהלך גיבוש ההסדרים הנוגעים לשיקום הכלכלי של המדינות השונות לאחר המלחמה היו מחלוקות בין ארצות הברית ובין ברית המועצות בכל תחום כמו: סחר פתוח או מוגבל / מיסי מגן.

— תוכנית מרשל התאפשרה בזכות העליונות הכלכלית.

— משבר ברלין.

מכיוון שארצות הברית הצטרפה למלחמה מאוחר, והמלחמה לא נערכה על אדמתה, היא נפגעה ממנה פחות ממדינות אחרות, ויכלה לקבוע עובדות בשטח.

אפשרות שנייה: החשדנות בין המעצמות

המלחמה הקרה נפתחה בשל החשדנות שהייתה בין המעצמות, ובשל אירועים שונים שהדגישו את הפער האידאולוגי בתום מלחמת העולם.

— חשיפת הסכם ריבנטרופ-מולוטוב במלואו גרם לאמריקנים לחשוד בסטלין ובכוונותיו.

— ניסיונות של ברית המועצות לכוון משטרים קומוניסטיים בארצות ששחררה, וחוסר הנכונות שלה לצאת מארצות אלה.

— הטלת פצצת האטום נתפסה על ידי הסובייטים כאיום עליהם.

— תכנית מרשל התחילה בגלל החשדנות.

— משבר ברלין נוצר בגלל החשדנות.

ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 178-186.

פרק שני

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 23-24.

23. הצג את הדמות של החברה האמריקנית על פי התפיסה של דה־קרבקר הבאה לידי ביטוי במכתביו שהתפרסמו בשנת 1782

- חברה של עובדי אדמה, חוואים העובדים כל אחד למען עצמו ורווחתו.
- בחברה זו אין פערים קיצוניים בין מעמדות – עשירים או עניים. אדם הוא שווה בין שווים. מי שהיו עניים חסרי זכויות באירופה, הם אזרחים בעלי זכויות שוות בארצות הברית. מעמדם החדש נובע מחריצותם, מן היוזמה שלהם ומן האפשרות להיות בעלי אדמה בזכות עבודה קשה.
- בחברה זו לכל אדם הזדמנות שווה להתקדם, האדם החדש פועל לפי עקרונות שונים מאלה שבאירופה. הוא חרוץ ויוזם וכך מקבל את גמולו. ולא כפי שהיה באירופה, שהאיכר היה תלוי בבעל האדמה, האציל, שמנע את הצלחתו ואת התקדמותו.
- בחברה האמריקנית האדם הוא חופשי, הוא רואה באמריקה את מולדתו, משום שהיא מעניקה לו את לחמו (היכן שהלחם שם המולדת).
- בחברה זו מתרחש תהליך "כור ההיתוך": האמריקני הוא בן אירופה שהגיע לאמריקה (או צאצא שלו) והתערבב במהגרים אחרים ממדינות שונות באירופה. "יחידי אדם מכל האומות מותכים כאן לגזע אנשים חדש". במקביל, רכש את המאפיינים שפורטו לעיל.

הצג את הדמות של החברה האמריקנית על פי התפיסה של מאיו סמית שבאה לידי ביטוי במאמרו שהתפרסם בשנת 1890

- החברה האמריקנית בסוף המאה ה־19 מורכבת מאמריקנים ותיקים וממהגרים חדשים.
- לחברה הוותיקה מאפיינים של תרבות אנגלו־סקסית (WASP – לבן, אנגלו־סקסי, פרוטסטנטי) והיא בעלת ערכים ליברליים.
- ה"אמריקני" כבר איננו מגדיר עצמו כשווה בין שווים, אלא מגדיר עצמו ביחס למהגר, ה"אחר", ומבדיל עצמו ממנו. הוא מבליט את הבדל בין הוותיקים לחדשים.
- לכן, יש דרישה מן המהגרים להיטמע ולהתבולל בחברת הרוב (גישת ההטמעה): דרישה מן המהגר לוותר על זהותו הקודמת ולאמץ דפוסיים חברתיים־תרבותיים של החברה השלטת.
- מאיו סמית מצפה כי בחברה האמריקנית ידברו כל חבריה אנגלית, יינשאו נישואי תערובת, יאמצו ערכים ליברליים ויהיו מעורבים כלכלית ופוליטית במערך הקפיטליסטי־דמוקרטי.

הסבר את ההבדל בין התפיסות, הצג סיבה אחת להבדל זה

- ההבדל בין התפיסות נובע מן השוני באוכלוסיית המהגרים / תקופה אחרת. בתקופת דה־קרבקר היו המהגרים מאנגליה ומן המדינות האנגלו־סקסיות הקבוצה המובילה. קבוצות המוצא האחרות היו "רסיסי מוצא" כלומר, חלקים קטנים מאוד באוכלוסייה עד כדי כך שלא יכלו להשפיע על חיי התרבות בארצות הברית. לכן דה־קרבקר היה יכול לדבר על "תערובת דמים" ו"כור היתוך". גלי ההגירה הגדולים יותר שהגיעו לאחר 1830, כבר מצאו חברה מגובשת על פי הדפוסים האנגלו־סקסיים. מאיו סמית חשש כי מאפייניהם הלא ליברליים של המהגרים (מסורתיות, פטריארכליות, שתייה, הימורים, היעדר חריצות) יאיימו על זהותה של החברה הקיימת. לכן גישתו מתאפיינת בדרישה מן המהגרים מן המדינות שאינן אנגלו־סקסיות להיטמע בחברת הרוב.

— ההבדל בין הגישות נובע מן השוני הגאוגרפי:

דה־קרבקר כותב במאה ה־18 במציאות חקלאית שבה יש שפע של קרקעות. לעומתו, מאיו סמית כותב במאה ה־19 בתקופה של היעדר "סֶפֶר", מהפכה תעשייתית, ובמציאות שבה רוב המהגרים אינם יכולים למצוא עבודה מכניסה וקרקע זולה להתיישבות. הם מוצאים עצמם בשולי הערים הגדולות, נקלעים לתרבות עוני ופשע שאיימה על התרבות השלטת.

ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 10-19, 233-236.

24. הסבר שלושה מן העקרונות בחוקה האמריקנית המגבילים את הכוח של הממשל הפדרלי. בתשובתך כתוב כיצד הם מגבילים את הכוח של הממשל הפדרלי

- הפרדת רשויות: פיצול הכוח. במטרה למנוע עריצות כמו באירופה, סמכויות השלטון הופרדו וחולקו בין שלוש רשויות ממשל שונות, שיש בכוחן לבלום ולאזן זו את זו: מחוקקת, מבצעת ושופטת.
 - איזונים ובלמים: האפשרות לבקר את השלטון איננה רק מצד הציבור אלא גם מצד הרשויות עצמן. זו משמעות עקרון האיזונים והבלמים. כל צעד שלטוני של רשות אחת יגרור התערבות, בקרה ופיקוח מצד רשות אחרת. יתקיים איזון ופיקוח הדדי ביניהן. למשל, הרשות המחוקקת תחוקק את החוקים, אבל הנשיא יכול להטיל וטו ולא לאשר את חקיקתם. גם הרשות השופטת מתערבת במעשה החקיקה, כשהיא הסמכות המפרשת את החוק.
 - בית המשפט העליון יכריז על פעולות הנשיא כמנוגדות לחוקה או על חוק של הקונגרס כבלתי חוקתי.
 - הקונגרס יזום חקיקה עוקפת פסיקה.
 - הנשיא יטיל וטו על חקיקה שעברה בקונגרס.
 - הקונגרס לא יתקצב את המדיניות של הנשיא.
 - רפובליקניזם: הממשל יהיה בידי הציבור ולמענו, וינוהל בידי נציגים נבחרים. האזרחים צריכים להיות שותפים בחיים הפוליטיים.
 - פדרליזם: כוחו של השלטון המרכזי מוגבל; יש עניינים שבהם לכל מדינה יש סמכות.
 - חוקה כתובה: מחייבת, לא מאפשרת לשלטון לצבור יותר מדי כוח. החוקה תקבע את הפרדת הרשויות.
- ראה פירוט: פלורסהיים, תולדות ארצות הברית, עמ' 43-48.

נושא 7 – יפן המודרנית**פרק ראשון**

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 25-26.

25. האימפריאליזם היפני וסופו**א.** הסבר את הסיבות לצמיחת האימפריאליזם היפני משנות השבעים של המאה ה-19 ועד מלחמת העולם השנייה.בתשובתך התייחס לגורמים פוליטיים-חברתיים ולגורמים מדיניים-חיצוניים

— תוצאה של לחצים פנימיים: מרידות ותסיסה, רצון לנגח את הממשלה החדשה / הצביעו על הפסיביות של הממשלה כלפי קוראיה (1875-1894) / אגודות חשאיות שפעלו על דעת עצמן לעיתים ללא אישור של ממשלת טוקיו.

— תהליך של שיקולים ראליסטיים וניצול הזדמנויות וצורכי השעה כדי לקדם את האינטרסים של יפן: מלחמת העולם הראשונה שאפשרה ליפן להכתיב תנאים משפילים לסין / להתערב בסיביר / להשיג הסכמה לנוכחותה במנצ'וריה / התחזקות הנאציזם והפשיזם / הזדמנות להשתחרר מן ההסכמים הלא שיוויונים / רצון להשיג מחצבים ומקורות אנרגיה שהיו חסרים לה.

— חיקוי מעצמות המערב מתוך תפיסה של מדינה מודרנית מותר לשלוט בעמים נחשלים כדי לקדם אותם. ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 119-124.

ב. הסבר כיצד השפיע הכיבוש האמריקני על השלטון ביפן בשלושת העשורים שלאחר מלחמת העולם השנייה. בתשובתךהתייחס לשלושה תחומים: משטר, חינוך, כלכלהבתחום המשטר:

— שינוי אופי מוסד הקיסרות. הסרת ההילה הדתית ממנו. שינוי התדמית של הקיסר מדמות צבאית הדורה לדמות עממית דמוקרטית.

— סגירת משרד החוץ והשארת צוות מצומצם דובר אנגלית כמשרד קישור עם השלטונות האמריקניים.

— פירוק הצבא והצי. המשרדים של הצבא והציני הפכו למשרדים לשחרור חיילים.

— הדחת שכבת המנהיגות שהייתה מזוהה עם המלחמה, למעט הקיסר, ומינוי אנשים חדשים. העמדת המודחים לדין על פשעי מלחמה.

— ביטול חוקים ותקנות שהגבילו את חירות הפרט, אך הטלת צנזורה חדשה האוסרת לשבח את המלחמה ואוסרת לבקר את שלטונות הכיבוש האמריקני.

— הקמת המפלגות מחדש, מינוי ראש ממשלה שהיו לו נטיות פרו מערביות (שידהארה), החלפת הפרלמנט, הענקת זכות בחירה לנשים.

— ביטול החגים והטקסים הלאומיים, הטלת איסור על השינטו הממלכתי.

— כפיית חוקה חדשה ודמוקרטית.

בתחום החינוך:

— שינוי החינוך לדמוקרטי ופציפיסטי: ביטול שיעורי ההיסטוריה, הגאוגרפיה והאזרחות עד גיבוש תוכנית חדשה, שאין בה תכנים לאומניים. איסור על הנפת דגל הלאום ושירת ההמנון. פיטורי מורים בעלי דעות לאומניות.

— הכנסת תכנים דמוקרטיים למערכת החינוך, כמו חינוך לדמוקרטיה ותרבות המערב.

— רפורמה במערכת החינוך: ניהול מערכת החינוך על פי הדגם האמריקני – ביטול ההפרדה בין מסלול אליטיסטי למסלול רגיל, העברת השליטה לרשויות המקומיות, טיפוח חשיבה עצמית, עירוב בנים ובנות במערכת ומתן אפשרות לכל צעיר ללמוד באוניברסיטה. טיפוח חשיבה עצמאית של התלמידים: מעבר משיטת שינון לשיטה המפתחת עצמאות מחשבתית.

— רפורמה בכתב: שינוי לפשוט יותר ללימוד ולשימוש כדי להוציאו מן ההגמוניה של המעמד העליון, המשכיל והשמרן.

התחום הכלכלי:

— רפורמה אגררית: ניתנה לאיכרים האפשרות לרכוש את הקרקע שעובדו כדי לפתור את בעיית האריסים.

— שיקום התעשייה.

— פירוק הקונצרנים הגדולים במשק.

ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 242-253

26. מלחמת רוסיה-יפן

א. על פי הקריקטורה ועל פי מה שלמדת, הסבר מה היו המניעים של יפן לפתוח במלחמה נגד רוסיה

- מחלוקת בנוגע לשליטה בקוריאה ובמנצ'וריה.
- התקרבות של קוריאה לרוסיה.
- הרוסים קיבלו מסין זיכיונות במנצ'וריה.
- התיעוש של יפן יצר מתחים חברתיים. איכרים וסמוראים חשו מקופחים. השלטון האמין שניצחון צבאי ישכך את התסיסה החברתית.
- הלאומנות היפנית ודעת קהל ציבורית התומכת במלחמה.
- פעולות "אגודת הדרקון השחור".

לדעתך, מהי העמדה של צייר הקריקטורה בנוגע לפתיחה במלחמה? בסס את דבריך על שני רכיבים מן הקריקטורה לצייר הקריקטורה יש ביקורת על המניעים של יפן. לפי האיחור שהקוריאני מחזיק בידו, הוא נכפה על הקוריאנים היפנים אינם רואים מול עיניהם את טובת עמי אסיה, אלא רק את טובתם שלהם. [אפשר לקבל גם אפשרות שצייר הקריקטורה רואה את העליונות היפנית בחיוב: היפני לבוש מדים מערביים, עומד זקוף, הקוריאני לבוש בגדים מסורתיים ומושפל].
ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 119-121, 131.

ב. הצג שני מאפיינים של מלחמת רוסיה-יפן, והסבר את חשיבותם ליפן

- ברית עם מעצמה זרה — בריטניה. בריטניה הכירה בכוחה של יפן וכרתה עימה ברית למרות עקרון הבדידות המזהרת של בריטניה. ברית זו השפיעה על המעמד הבין-לאומי של יפן. במלחמה נגד סין לא זכתה יפן לתמיכת המעצמות.
- התמודדות מול מדינה מערבית, ולא רק אסייתית. במלחמה נגד סין נשארה יפן בזירה האסייתית, ולא הוכיחה שהיא יכולה להתמודד מול מעצמה מערבית.
- מלחמה מודרנית — משמעותית לא רק ליפן אלא לעולם כולו, שעמד לפני תקופה של מלחמות מודרניות. הציוד שהשתמשו בו היה מודרני ושיטות הלחימה היו מודרניות, בשילוב שיטות מסורתיות (הובלת ציוד בעגלות קטנות). זו הייתה הוכחה שיפן הצליחה להגיע לרמת ההתפתחות הטכנולוגית של המערב בתחום הצבאי. הצליחה להתמודד מול מעצמה מערבית בכלים מודרניים.
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 135-137.

פרק שני

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 27-28.

27. הצג שלושה מן הצעדים שנקט קאטו לביסוס הדמוקרטיה ביפן לאחר מלחמת העולם הראשונה

- ביטול הגבלת המס על זכות הבחירה.
 - צמצום כוחו של הבית העליון על ידי הקטנת מספר המושבים השמורים לאצולה והגדלת מספר הצירים שהקיסר ממנה בתחומים שונים.
 - בלימת האינפלציה וקיצוץ הוצאות הממשלה. פיטורי 40,000 עובדים מן השירות הציבורי.
 - העברה של חוקי רווחה וחוקים של יחסי עבודה (חוק ביטוח בריאות, חוק בתי החרושת, הסדרת פעילות האיגודים המקצועיים).
 - שיקומה של טוקיו אחרי רעידת האדמה הביא לתנופה בענף הבנייה ובענפים הנלווים.
 - צמצום ויעול הצבא: פירוק ארבע אוגדות, שיפור איכות הצבא, הקמת צי זרוע אוויר שהביאו תנופה לתעשייה.
- הסבר כיצד התמודד קאטו עם הקשיים שנבעו מיישום אחד מן הצעדים שהצגת
- התמודדות עם הקושי ליישום חוק ביטול הגבלת המס: במקביל העביר את "החוק לשמירת שלום הציבור", שהטיל עונשי מאסר על הסתה לביטול "המבנה הלאומי" של יפן.
 - כדי לפייס את הצבא על פירוק ארבע האוגדות הוכנסו שיעורים של הכשרה קדם צבאית לבתי הספר התיכוניים והקצינים של האוגדות שפורקו הועסקו בהם כמדריכים.
 - ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 171-172

28. הצג את הדרך שבה סייעה יפן לארצות הברית במלחמתה נגד הקומוניזם בדרום-מזרח אסיה בשנות החמישים והשישים

- יפן סייעה למדינות האזור מבחינה כלכלית, ושימשה להן דוגמה לקפיטליזם מוצלח.
 - יפן כוננה יחסים דיפלומטיים עם כל מדינות האזור והעניקה להן פיצויים על נזקי מלחמת העולם השנייה.
 - יפן קידמה כלכלית את האזור באמצעות סחר והשקעות כספיות.
- הסבר כיצד השפיע סיוע זה על יפן עצמה
- הסיוע הכלכלי שירת את האינטרסים של המשק היפני. ליפן היה אינטרס לסחור עם מדינות המשופעות בחומרי גלם.
 - התחזק הקשר עם ארצות הברית: מלבד הגנה על יפן, ארצות הברית, שהייתה השוק הראשי ליצוא מיפן, סיפקה ליפן ידע טכנולוגי וסייעה לה להשתלב בארגונים בין-לאומיים.
- ראה פירוט: שילוני, יפן המודרנית, עמ' 267-268

נושא 8 — סין המודרנית**פרק ראשון**

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 29-30.

29. מרד הבוקסרים בסין**א. על פי מה שלמדת, מדוע פרץ מרד הבוקסרים בסין?**

- חדירת המערב לסין עוררה התנגדות בסין.
 - קבוצות לאומניות רצו לסלק את הזרים מסין.
 - פחד מפני המדע והרפואה המערביים.
 - התנגדות לארגונים הנוצריים שפעלו בסין.
 - אבטלה, בצורת, רעב ומחלות הגבירו את תחושת המרמור בסין.
 - שורשים רוחניים אליליים קדומים.
 - היחלשות הקיסרות המנצ'ואית מול המערב עורר רצון לגרש גם את המנצ'ואים מסין.
 - המנצ'ואים תמכו בבוקסרים, ואלו שכיוונו את פעילותם נגד הזרים החדשים.
- הסבר כיצד שניים ממאפייני המרד באים לידי ביטוי בכרזה. בתשובתך התייחס לשני רכיבים בכרזה
- דבקות במסורת הסינית: הבוקסרים לבושים בגדים מסורתיים.
 - התנגדות לכל דבר מערבי, גם אם מועיל: פגיעה במסילות ברזל.
 - אלימות: ברקע רואים שרפה של מבנה.
- ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 44-47.

ב. הצג את האינטרסים של המעצמות בסין בסוף המאה ה-19

המעצמות היו מעוניינות בקשר מסחרי בין סין ובין מדינות המערב. המעצמות היו זקוקות לשווקים חדשים כדי להמשיך לקיים את האימפריות שלהן. הן היו מעוניינות לנצל את סין, החלשה, לא להפוך אותה לבעלת כוח ושווה להן. מלבד השווקים, המעצמות היו מעוניינות במאחזים בסין כמו זיכיונות לבניית מסילות ברזל, זכויות שיט בנהרות.

הסבר כיצד אופן הדיכוי של מרד הבוקסרים וההסכם שנחתם בעקבותיו קידמו אינטרסים אלה

מרד הבוקסרים דוכא על ידי כוח בין-לאומי שהגיע לבירה פקינג (בייג'ינג) ושחרר את המצור על רובע הצירויות, והמשיך להילחם בעיר במשך כמה ימים: המעצמות השיגו שליטה ממשית בסין. הקיסרית ומלוויה חמקו בחשאי מפקינג, והעיר נותרה ללא הנהגה. המעצמות כבשו את צפון סין: השיגו שליטה ישירה בסין במשך כשנה.

על התושבים הוטל קנס כדי לממן את השמירה שהוצבה עליהם.

נחתם פרוטוקול הבוקסרים, ולפיו סין התחייבה להעניש את הקצינים והפקידים שהיו אחראים לפעולות האיבה, להקים מצבות זיכרון לזרים שנהרגו, לשלוח נציגות רשמית לברלין כדי להתנצל על רצח הציר הגרמני. החצר הקיסרית התחייבה שלא לייבא נשק לסין במשך שנתיים, ולבצר את רובע הצירויות: הנוכחות הזרה קיבלה עוד אחיזה בסין.

פיצויים: על סין הושתו פיצויים גבוהים: קידום האינטרס הכלכלי של המעצמות.

הסכמי הסחר תוקנו: ההשתלטות של האימפריות על סין העמיקה.

ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 48-50.

30. מהפכת התרבות**א. על פי הקטע, מהי המטרה של מהפכת התרבות בסין?**

על פי הקטע, המטרה של מהפכת התרבות היא להתנתק מן הערכים המסורתיים וההתנהגויות המסורתיות וליצור תרבות חדשה, עם ערכים חדשים.

הצג את ההבדל בין המטרה שכתבת עליה ובין המטרה של מהפכת התרבות בסין, על פי מה שלמדת

- המהפכה לא נבעה ממניעים אידאולוגיים בלבד, ולא חיזקה את סין הקומוניסטית.
- באמצעות מהפכת התרבות רצה מאוד לחזק את מעמדו — לא לאפשר ביקורת והתנגדות.
- הוא לא היה מעוניין בשגרה אלא בתסיסה מתמדת כדי שלא תיווצר חברה מעמדית מקובעת. הוא רצה להילחם לא רק בגורמים הריאקציוניים הקיצוניים (שכבר חוסלו) אלא גם בגורמים ריאקציוניים מתונים, כדי לא לאפשר חזרה אחורה.
- לא לאפשר לדור הצעיר אדישות — הם גם חייבים להיות חלק אקטיבי מן המהפכה.

ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 141-142.

ב.

הצג שתי תוצאות מיידיות של מהפכת התרבות בסין

- נוק כלכלי: הייצור פסק או נפגע. גם הפגיעה במנהל גרמה נזק כלכלי ומנהלי.
 - נוק תרבותי: הושמדו אוצרות תרבות. בתי הספר היו סגורים במשך כמה שנים ולא התקיימו לימודים.
 - נוק ביחסי החוץ של סין: שגרירי סין בכל העולם הוחזרו לסין כדי להשתתף במהפכה. סין הטיחה ביקורת במדינות שונות, גם כאלו שהיו עימה ביחסים טובים, אך בעיקר בברית המועצות.
- הצג את ההשפעה שלה לטווח ארוך בשני תחומים
- יחסי חוץ: התקרבות לארצות הברית בגלל הקרע עם ברית המועצות. התקרבות שהובילה לאחר זמן לכניסתה של סין לאומות המאוחדות, במקום טייוואן.
 - חברה: שבירת הממסד והמבנה המעמדי המסורתי אפשרה לרעיונות ליברליים, מחשבה עצמית וביקורתיות כלפי הממסד לחדור לסין.
- ראה פירוט: שי, מלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 145-154.

פרק שני

הנבחן צריך לענות על אחת מן השאלות 31-32.

31. הצג שניים מן הגורמים למלחמת סין-יפן הראשונה

- גורם אסטרטגי: יפן חששה מכיבוש אימפריאלי דומה לזה שהתרחש בסין, וראתה בחולשת סין סכנה למזרח אסיה כולו. רצונה היה לכבוש את ראש הגשר הקוריאני כדי להגן על אדמתה.
 - גורם אידאולוגי: קוריאה הייתה זירת קרב אידאולוגית בין יפן לסין, בין כוחות הקדמה המקומיים ששאפו לקשרים עם יפן, על תהליכי המודרניזציה שעברה, ובין הכוחות השמרניים שראו בסין המנצ'ואית את הדגם הראוי לחיקוי.
 - גורם לאומי: קוריאה הייתה זירה למאבקי כוח לאומיים.
- הסבר את ההשפעה של מלחמה זו על ההתפתחויות הפנימיות בסין
- תוצאות המלחמה הוכיחו את חולשתה של שושלת צ'ינג לעומת ההתחזקות של יפן.
 - בסין חל זעזוע שהביא להסתכלות פנימית, ועורר את הציבור הסיני לפעול ולנסות לשנות את סדרי השלטון. הדבר קרה בכמה מהפכות והתקוממויות בראשות סון יאט סן ואחרים.
- ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום ועד יורשי מאו, עמ' 32-39.

32.

הסבר מדוע הצטרפה סין למלחמת העולם הראשונה לצד מדינות ההסכמה

- רצון להיחלץ מהלחץ האימפריאליסטי ולהתנער מן ההסכמים שנכפו עליה.
 - רצון לקבל הלוואות.
 - רצון להצטרף למערכת הבין-לאומית כמדינה שוות זכויות, ולתבוע מעמד ראוי בין המעצמות לאחר המלחמה.
 - רצון למנוע מיפן את המעמד הייחודי כמשתתפת יחידה במלחמה ממזרח אסיה.
 - רצון לקבל הכרה בין-לאומית למשטר ולחזק את מעמד הממשלה כלפי פנים. כל אחת משתי הממשלות שקמו בסין — של יואן שה קאי ושל סון יאט סן — קיוו לכך.
- הצג את ההשפעה של החלטות ועידת ורסאי (1919) על סין
- תחושה של "תקיעת סכין בגב האומה" — מדינות ההסכמה התכחשו למחויבותן המוסרית כלפי סין.
 - האשמת ממשלת פקינג שלא עשתה מספיק כדי לבטל את ההחלטות.
 - תנועת מחאה של סטודנטים ואנשי אקדמיה שהתפתחה והובילה להקמת תנועת הארבעה במאי — תנועת מחאה לאומית שדרשה לא לחתום על הסכמי ורסאי.
 - שביתות וחרמות על מוצרים יפניים.
 - לראשונה ביחסי סין עם המעצמות, לאחר 80 שנה שבהן סין חתמה על הסכמים כפויים, סירבו הסינים לדרישת המעצמות.
- ראה פירוט: שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, עמ' 67-69, 73-74.